

El catastrofisme cansa. Remarques crítiques sobre *El bilingüisme mata*

ALBERT BRANCHADELL *Universitat Autònoma de Barcelona*

RESUM: Al seu llibre *El bilingüisme mata* Pau Vidal sosté que el català s'està convertint en un dialecte del castellà i que l'única manera de posar remei a aquesta situació és atorgar-li l'estatus d'única llengua oficial en un estat independent. Aquest article posa en dubte tots dos postulats: Vidal no proporciona prou evidència empírica per a validar el primer i renuncia a explicar com l'oficialitat exclusiva del català pot frenar la seva suposada degradació.

PARAULES CLAU: bilingüisme, contacte de llengües, degradació lingüística, política lingüística, sociolingüística catalana.

ABSTRACT: In his book *El bilingüisme mata* ("Bilingualism kills") Pau Vidal claims that Catalan is becoming a dialect of Spanish and that the only way to remedy this situation is to grant Catalan exclusive official status in a Catalan independent state. This paper casts doubts on both these claims: Vidal does not supply enough empirical evidence to validate the first one and abstains from explaining how the exclusive official status of Catalan might stop its alleged deterioration.

KEYWORDS: bilingualism, Catalan sociolinguistics, language contact, language deterioration, language policy.

*El bilingüisme mata*¹ no és ni pretén ser una obra científica, però defensa dues hipòtesis que interpel·len la comunitat científica, i és bo que rebí una resposta científica a part de les nombroses respostes (adhesions) periodístiques que ha rebut. La principal hipòtesi sociolingüística del llibre (p. 14) és que «el català no es morirà per falta de parlants: es morirà per falta de català». Dit d'una altra manera: el català d'avui registra un nivell d'interferències del castellà tan elevat, que està a punt de perdre la seva idiosincràsia per convertir-se en una varietat d'aquesta llengua. (Ja advertim aquí que ens caldrà sobrevolar algunes llicències poètiques de l'autor, que en aquest cas està hiperbòlicament convençut que si això ens passa «serem els pioners d'una novetat en el camp de la sociolingüística».) Aquesta hipòtesi sociolingüística és completada amb una altra de política: l'única manera de salvar el català d'aquesta mort imminent

1. P. VIDAL, *El bilingüisme mata. Del canvi climàtic al canvi idiomàtic*, Barcelona: Pòrtic, 2015.

consisteix a convertir-lo en l'única llengua oficial d'un estat català independent. En aquest article volem exposar dubtes sobre totes dues hipòtesis: en primer lloc, no és evident que el català s'estigui morint «per falta de català»; en segon lloc, encara que això estigués passant de debò, no és evident en quin sentit «l'única cura possible» és el monolingüisme oficial en un estat català independent.

Si *El bilingüisme mata* fos una obra científica, el primer retret que caldria fer-li és que no ofereix un bon estat de la qüestió. No passa res: tot el que cal fer és observar que la hipòtesi de la mort imminent del català no és precisament cap novetat en l'extensa bibliografia sociolingüística i parasociolingüística catalana, i sobretot cal observar que no és cap novetat ni tan sols si es refereix específicament no pas al nombre de parlants de la llengua sinó a la degradació del seu corpus. «El català es troba en un procés d'assimilació amb el castellà fins al punt que es pot dir que evoluciona cap a la conversió en un mer dialecte d'aquesta llengua». Vidal 2015? No, és el que van escriure August Rafanell i Albert Rossich al número de la *Revista de Catalunya* de gener de 1990.² «La qualitat interna de la nostra llengua actual del carrer és greu en extrem en tots els aspectes: fonètic, morfològic, sintàctic, semàntic i fraseològic, fins al punt que, amb tota l'exactitud, ha estat qualificada de patuès i de dialecte del castellà pels nostres especialistes». Vidal 2015? No, això és el que escrivia Joan Solà al *Diari de Barcelona* ara fa més de 25 anys (el 24 de febrer de 1990, per ser exactes)³ —molt abans del seu cèlebre discurs al Parlament (l'1 de juliol de 2009), en el qual tant s'inspira Vidal.

No cal dir que aquesta reiteració del catastrofisme planteja algun interrogant. Per posar-ho en termes solanians: hi ha un grau de gravetat pitjor que «greu en extrem»? Si la resposta és negativa, potser el màxim que pot fer Vidal és mostrar que la qualitat interna de la llengua és *tan* greu com fa 25 anys, és a dir, que la situació es manté *estable dins la gravetat*. Aquí sorgeix inevitablement la qüestió de quant de temps pot viure una llengua la qualitat interna de la qual «és greu en extrem en tots els aspectes». (Sens dubte, es pot plantejar legítimament la sospita que potser l'any 1990 la qualitat de la llengua no era realment greu «en extrem».)⁴ Sigui com sigui, a part de Rafanell, Rossich i Solà, la hipòtesi de la mort *qualitativa* del català l'han exposada també autors tan diversos com M. Lluïsa Pazos⁵ i Carme

2. A. RAFANELL; A. ROSSICH, «Quin futur hi ha per a la llengua catalana?», *Revista de Catalunya*, núm. 37, gener 1990, p. 21-26. L'article va ser reproduït posteriorment a M. PRATS; A. RAFANELL; A. ROSSICH, *El futur de la llengua catalana*, Barcelona: Empúries, 1990. Parlant de Prats, Rafanell i Rossich, no ens podem estar de consignar una sonora patinada bibliogràfica de Vidal, que els considera «autors del llegendari manifest d'*Els Marges*» (p. 49 i 223).

3. J. SOLÀ, «Sinceritat», *Diari de Barcelona*, 24-2-1990. És el tercer article d'una sèrie sobre el futur de la llengua que va ser posteriorment reproduïda a J. SOLÀ, *La llengua, una convenció dialectica*, Barcelona: Columna, 1993, p. 125-130.

4. Curiosament, al seu discurs davant el Parlament, Solà va rebaixar el diagnòstic de «greu en extrem» a «alarmant».

5. M. L. PAZOS I NOGUERA (ed.), *Una llengua sense ordre ni concert*, Vilassar de Mar: oikos-tau, 1993.

Junyent;⁶ fa 13 anys la hipòtesi ja tenia prou gruix perquè Albert Branchadell la tipifiqués en el seu catàleg de sis perills que assetgen el català com «el perill de la degradació».⁷

La dissolució del català

Nova o no, el que hem de fer en aquest article és perfilar bé la hipòtesi de Vidal i, sobretot, calibrar bé l'evidència empírica que l'hauria de validar.

Com en tota bona obra no científica, Vidal no és gaire precís en l'ús dels termes. El títol del llibre parla de *bilingüisme*, però una bona part del contingut és sobre *contacte lingüístic*. Una simple consulta a un diccionari de sociolingüística permet copsar la distinció: el contacte de llengües, expliquen Joan Swann i els seus col·legues, és «the co-existence of languages in a geographical area or in a speech community». I afegeixen (les cursives són nostres): «a *degree* of bilingualism is *usually* involved, either throughout the speech community or on the part of some individuals».⁸ Aquí ja es veu que el bilingüisme pot ser una conseqüència del contacte però és diferent del contacte. En la mateixa línia va el diccionari de Trudgill: segons aquest, *language contact* és un terme «used to apply to situations where two or more groups of speakers who do not have a native language in common are in social contact with one another or come into such contact».⁹ A llarg termini pot passar que les diferents llengües s'influeixin mútuament, «as a result of bilingualism on the part of (some of) the speakers involved». I un afegitó interessant a la definició: el contacte pot conduir a la substitució lingüística, però també al multilingüisme, entès circularment com una situació sociolingüística «in which more than one language is involved». Per a avaluar la hipòtesi sociolingüística de Vidal la distinció entre bilingüisme i contacte potser no és cabdal, però sí que ho serà a l'hora d'avaluar la seva hipòtesi política: haurem de veure quins mitjans tenen els estats no solament per a prevenir la conseqüència (el bilingüisme) sinó també per a neutralitzar-ne la causa (el contacte de llengües).

En tot cas, queda entès que el bilingüisme mortífer del qual parla Vidal no és el bilingüisme individual («the ability of an individual to speak two or more languages», com diu Trudgill) sinó el bilingüisme col·lectiu («the use of two or more languages throughout a speech community», que dirien Swann *et al*). «El bilingüisme

6. M. C. JUNYENT, «El català: una llengua en perill d'extinció?», *Revista d'Igualada*, núm. 1, abril 1999, p. 27-38. L'article va ser reproduït posteriorment a M. C. JUNYENT; V. UNAMUNO (ed.), *El català: mirades al futur*, Barcelona: EUB-Octaedro, 2002, p. 133-150.

7. A. BRANCHADELL, «Les institucions de l'Estat i el sector privat com a àmbits de promoció del català», dins JUNYENT; UNAMUNO (ed.), *El català*, p. 66-81.

8. DDAA, *A Dictionary of Sociolinguistics*, Edimburg: Edinburgh University Press, 2004.

9. P. TRUDGILL, *A Glossary of Sociolinguistics*, Edimburg: Edinburgh University Press, 2003.

és collonut per a les persones i dolent per a les societats», deia Vidal en una entrevista, tot repetint el que Prats, Rafanell i Rossich ja havien dit 25 anys abans: «és evident que les persones, considerades individualment, com més llengües coneguin, millor. Socialment, en canvi, és suïcida que *tots* els parlants d'una llengua en dominin una altra que és molt superior des del punt de vista demogràfic».¹⁰ Certament, i sempre suposant que les comunitats lingüístiques existeixin, podríem dir que tots els membres de la comunitat lingüística catalana usen (en graus diversos) el català i *el castellà*, que no solament és l'única llengua oficial de l'estat on viuen sinó també la llengua majoritària del territori històric d'aquesta comunitat lingüística (Catalunya en el cas que ens interessa). Aquest tipus de bilingüisme col·lectiu és característic de les llengües regionals o minoritàries. La singularitat del català és doble: d'una banda, el català i la llengua majoritària corresponent pertanyen a la mateixa família lingüística, a diferència, per exemple, del que passa amb el romanx i el suís alemany, que són les llengües estudiades per Weinreich en el seu llibre pioner *Languages in contact*.¹¹ (Aquesta comunitat de família és un factor que sens dubte facilita la interferència.) D'altra banda, en el cas català, els membres de la comunitat lingüística majoritària i sobretot els que es troben en les franges d'edat més joves són bilingües en el sentit de Trudgill. (Si abans la comunitat de família ajudava a la interferència, ara facilita el bilingüisme dels majoritaris.) Malgrat això, no podem parlar clarament d'un ús del català «throughout» la comunitat lingüística majoritària (sense que aquesta constatació ens faci caure en el tòpic que «els únics bilingües som els catalanoparlants»). En altres paraules, persisteix la «bilingüització jerarquitzada» de la qual parlava Junyent (1999). Per resumir: quan Vidal diu que el bilingüisme mata, el que vol dir és que la «bilingüització jerarquitzada» entre una llengua majoritària i una llengua minoritària que pertanyen a la mateixa família lingüística pot crear un flux d'interferències unidireccional que acabi fent perdre a la llengua minoritària la seva «personalitat distintiva», per dir-ho en termes de Rafanell i Rossich. I si això està passant o no és el que hem d'escrutar amb mètodes científics.

Vidal té força raó en una cosa. Com deia en l'entrevista periodística suara citada, «l'anàlisi que hem fet al llarg de 30 anys s'ha centrat en els números i no en la qualitat». Certament, el mètode d'enquesta, que és el que ha fet servir principalment la sociolingüística catalana, «es limita a retratar la quantitat [en el millor dels casos, caldria afegir], però deixa de banda la qualitat». També és veritat que als estats de la qüestió, com l'Informe sobre la situació de la llengua catalana de la Xarxa Cruscat, «no hi ha cap rastre de l'estat de salut “filològica”». Aquí diem que Vidal té «força

10. «El bilingüisme és collonut per a les persones i dolent per a les societats», *Quadern d'El País*, 5-2-2015. M. PRATS; A. RAFANELL; A. ROSSICH, «En l'esperança, contra l'esperança», dins M. PRATS; A. RAFANELL; A. ROSSICH, *El futur de la llengua catalana*, Barcelona: Empúries, 1990, p. 63.

11. U. WEINREICH, *Languages in Contact. Findings and Problems*, la Haia: Mouton, 1953.

raó» i no pas «tota la raó», perquè a les enquestes hi ha, malgrat tot, una finestra a la qüestió de la qualitat. Vidal es carrega amb gran contundència les preguntes dicotòmiques de l'Enquesta d'Usos Lingüístics, i en un moment donat, a la pàgina 54, diu que potser fóra bo introduir-hi conceptes relatius a la qualitat: «Com creieu que és el català que parlem?: correcte / mitjanet / necessita millorar». Fent aquesta broma no sembla que Vidal sigui conscient d'una altra pregunta sobre coneixement de l'EUL (la P132, per ser exactes) en què no es tracta de respondre «sí» o «no» sinó de posar-se una nota. Com expliquen Montserrat Martínez i Anna Torrijos, a l'EUL «hi ha una pregunta en què es demana una autovaloració del nivell de coneixement en cada competència (entendre, parlar, llegir i escriure) en una escala de 0 a 10 (en la qual 0 equival a no saber-ne gens ni mica i 10, a saber-ne perfectament)».¹²

Com s'ha d'analitzar la qualitat de la llengua i la seva evolució? (De passada: això *sí* que «és feina dels sociolingüistes».) Si s'ho hagués proposat, Vidal s'hauria pogut empescar un sistema. Els sociolingüistes catalans s'han inventat l'ITIC (Índex de Transmissió Intergeneracional del Català), que permet mesurar si l'ús prioritari del català en l'àmbit familiar avança, es manté o retrocedeix amb el pas de les generacions; s'han inventat l'IAC (Índex d'Atracció del Català), que permet quantificar si com a llengua d'identificació el català està per sobre o per sota del seu nivell com a llengua inicial; s'han inventat l'IUL (Índex d'Usos Lingüístics), que sintetitza les dades sobre ús del català de l'Enquesta d'Usos Lingüístics; i s'han inventat l'INUSCAT (Índex d'Ús del Català), que pretén descriure l'evolució de l'ús de la llengua al marge de les dades d'ús declarat que proporcionen les enquestes. Vidal s'hauria pogut inventar l'IDC (Índex de Degradació de Català) o l'IGC (Índex de Genuïtat del Català), amb l'objectiu de mesurar si el català oral de 2015 és més, igual o menys genuí que el català de qualsevol moment anterior. Crear l'índex en si mateix hauria estat relativament senzill; es podrien ponderar aspectes de fonètica, morfologia, sintaxi i lèxic en un índex que oscil·lés entre el 0 (màxima degradació o mínima genuïtat; la llengua parlada de facto no és català) i l'1 (mínima degradació i màxima genuïtat; el català manté la seva personalitat distintiva en tots els aspectes mesurats). En un extrem hauria calgut recollir *tots* els enunciat emesos pels catalans en català l'any 1990 (per exemple) i *tots* els enunciat emesos en català l'any 2015, extreure'n l'IGC respectiu i comparar-los. Naturalment, això hauria estat impossible, com també és impossible (o gairebé) una enquesta sociolingüística que respongui el 100 per cent de la població. Però s'hauria pogut fer alguna cosa a més petita escala. Que Vidal creu que la qualitat de la locució als telenotícies de TV3 és molt pitjor ara que l'any 1990? Es tracta de triar una mostra representati-

12. M. MARTÍNEZ; A. TORRIJOS, «Els coneixements lingüístics», dins *Enquesta d'usos lingüístics de la població 2008: anàlisi. Les llengües a Catalunya: coneixements, usos, transmissió i actituds lingüístics*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2011, p. 42.

va de telenotícies de 1990 (uns quants dies, uns quants presentadors i presentadores diferents, tot descartant possibles *outliers*), mesurar-ne l'IGC, tot seguit fer el mateix amb una mostra representativa dels telenotícies de 2015 i finalment comparar. Que només interessa la fonètica? Es construeix un sub-IGC específic que mesuri només aquest aspecte. Que només interessa l'evolució de la *l* catalana? Un sub-IGC del sub-IGC que estudiï exclusivament aquest punt. Un cop dissenyat l'IGC, un estudi molt interessant que Vidal hauria pogut plantejar per al futur hauria estat el de tipus pànel: analitzar si la qualitat de la llengua es degrada o no en uns mateixos parlants, sondejats en diferents moments del temps.

Doncs això: Vidal hauria pogut inventar-se l'IGC o com a mínim parar atenció a les dades més aprofitables de l'EUL, però no: el que fa és recórrer a la tècnica de l'enfilall d'anècdotes, sense descartar els exemples espàrring (com la seva frase de la p. 33, «mama, avui m'he caigut al terra i els meus amics s'han rigut, però jo els he dit que es callin que si no els donaria», que no sembla que correspongui a cap locució real). Fins i tot els seus simpatitzants, com Albert Pla i Nualart, han hagut de retreure a Vidal «una tendència a no acabar de destriar la categoria de l'anècdota».¹³ Un parell d'exemples bastaran: per il·lustrar la degradació de la llengua oral dels polítics, l'única aportació de Vidal, que d'altra banda manlleua d'un col·lega seu, és el sintagma «hostilitat cap a Catalunya» atribuït a polítics com Puigcercós o Mas (pregunta: sempre ho diuen així? Tots els altres polítics també?). Quan vol demostrar la degradació del llenguatge publicitari, Vidal no va gaire més enllà d'un eslògan certament calcat del castellà («que no t'expliquin contes», en comptes del genuí «que no et surtin amb romanços»; la pregunta és *quants* eslògans publicitaris de tots els que es fan i es desfan en català són calcs d'aquest estil). Per reblar el clau sobre el llenguatge publicitari, Vidal no recorre a cap corpus de llenguatge publicitari, sinó que se'n va a una altra anècdota que a més no és publicitària: les dificultats que va tenir una traductora per traduir el títol de la pel·lícula *Contra Jimmy el cachondo* (estem parlant de Mortadel·lo i Filemó) i la imposició d'un vergonyós *Contra en Jimmy «el catxondo»* per part de la productora. Encara dins el mateix capítol, Vidal se'n va cap als anuncis de «xocolata a la tassa», que segons ell (sense proves, és clar) «s'ha escampat com una tassa d'oli i aviat suplantarà del tot la desfeta».

Aquesta manera de fer de Vidal no s'aplica solament a la qüestió de la qualitat, que és el tema principal del llibre. També es veu, per exemple, en la seva manera d'argumentar el «fracàs» de la immersió. Vidal ventila aquest tema en quatre pàgines i mitja on tot el que aporta és un total de set anècdotes («dues escenes, quatre parers, un retrat»). Les escenes són el cas d'una alumna universitària de Bellvitge que l'any 2011 va anar a fer pràctiques en un diari i no deia res en català (pregunta: *totes* les

13. A. PLA NUALART, «Un antídoto contra l'optimisme sobre la salut del català», *Ara*, 7-2-2015.

becàries de Bellvitge es comporten igual?) i el cas d'una conferència de l'autor impartida en un institut prop de Girona on «alguns» estudiants van intervenir en castellà; els «parers» no són sinó anècdotes al seu torn (l'experiència d'Albert Sánchez Piñol al *seu* institut de la *seva* època i l'estudi de Joan Lladonet sobre *un* institut de secundària) o citacions d'autoritat sobre fets no demostrables (Carme Junyent: «hi ha molts alumnes que aprenen català a primària i l'obliden a secundària»; Roc Casagran: «[la immersió] ha estat un fracàs perquè continua havent-hi una part important de la societat que mostra un rebuig notori vers el català»); i el retrat és una entrevista de l'any 2012 a una noia de 18 anys de l'Hospitalet que «no parla català» (pregunta: *totes* les noies de 18 anys de l'Hospitalet són com aquesta?). Per si aquests set retaulles impressionistes no fossin prou convincents, Vidal hi afegeix la recomanació de comprovar personalment el fracàs de la immersió anant de botigues, «on una part considerable dels dependents i dependents us contestaran en castellà», i tot això al marge del tipus d'establiment («botigues de roba, d'alimentació, del que vulgueu»), de la grandària (comerços petits o grans superfícies) i de la ubicació (tant és Barcelona com Lleida i és igual el centre de les ciutats que la perifèria). (En aquest punt cal fer notar una gran confusió de Vidal: la immersió és un mecanisme per a bilingüitzar la població escolar i no per a produir «catalanoparlants» —en el sentit d'usuaris espontanis del català. I això no ho diu l'autor d'aquest article sinó un dels pares de la immersió, Joaquim Arenas: «Conec el llibre d'en Pau Vidal, on diu coses amb les quals estic molt d'acord. Ara bé, en el tema de la immersió es confon. Com he dit abans, la immersió és una intervenció pedagògica per aprendre una llengua i a Catalunya ha tingut els seus fruits ben reals». De fet, Arenas sosté el contrari del que diu Vidal: «Faci la prova. Aturi un grup de joves pel carrer que senti que parlen en castellà i els preguntis una adreça en català. En quina llengua creu que el respondran? En català, naturalment. He fet la prova un munt de cops i, en general, tothom contesta en català».)¹⁴

Segurament perquè no està habituat al mètode científic, Vidal no hi pot fer més. Hi ha un passatge del llibre que és definitiu en aquest sentit. Després del preceptiu enfilall d'anècdotes, Vidal diu: «passant de l'anècdota a la categoria, el que es desprèn dels paràgrafs anteriors va més enllà de...». Però no triga ni quatre ratlles a reprendre l'anecdolari: per exemplificar les píflies «que esquitxen constantment el nostre paisatge lingüístic» torna a esmentar *una* píflia: la pregunta de la consulta del 9 de novembre de 2014, que segons les recomanacions vigents en matèria de llenguatge administratiu hauria hagut de ser «Voleu que Catalunya...» (tractament de *vós*) i va ser «Vol que Catalunya...» (tractament de *vostè*). (No cal dir que la píflia és relativa: *vostè* és un pronom tan català com *vós*, que de fet no forma part del repertori espontani de la majoria d'usuaris del català.)

14. «Català llengua oficial única, la resta és traïció», *Presència*, núm. 2238, 29-3-2015.

Per a una mentalitat científica, evidentment, aquesta manera de fer no és seriosa. Al començament del llibre –i al subtítol mateix– Vidal fa un paral·lelisme (finalment sobrer, perquè després no en fa res) entre el canvi climàtic i el canvi idiomàtic. Doncs bé: si algú pretengués demostrar el canvi climàtic explicant que un dia de Tots Sants no va anar a comprar castanyes acabades de torrar perquè estaven a 21°, o que «abans» gelava per Nadal i ara no hi ha manera, ningú se l'escoltaria. Quan el Servei Meteorològic de Catalunya afirma que el 2014 ha estat un any «majoritàriament» càlid (atenció: no pas a tot el territori!), no ho fonamenta explicant-nos que a Bellvitge no van poder dormir certa nit del mes d'agost ni amb les finestres obertes de bat a bat, sinó que tira mà dels registres instrumentals de la xarxa d'estacions meteorològiques que hi ha escampades pel país.

Els registres: això és el que li falta a Vidal. Però el més greu de tot plegat no és que Vidal consideri que «n'hi ha prou de parar l'orella» (en qualsevol moment, en qualsevol lloc) per a demostrar que el català s'està degradant mortalment; això, finalment, no és sinó un petit defecte metodològic. El més greu de tot plegat és que Vidal pretengui fer un plantejament sociolingüístic tot *ignorant* la sociolingüística. Com s'ha d'analitzar la qualitat de la llengua i la seva evolució? La sociolingüística ens ensenya que els fenòmens lingüístics –incloent-hi el canvi lingüístic– es relacionen amb categories socials. A les classes de sociolingüística ens ensenyen que els anglòfons de Glasgow de classe mitjana-baixa pronuncien la *r* d'una manera diferent que els de classe mitjana-alta, per posar un exemple. Doncs vet aquí que Vidal sosté que «el català» es degrada inexorablement però també uniformement. Vidal insinua que els joves parlen pitjor que els adults, però no es preocupa d'esbrinar si els homes parlen pitjor que les dones, ni d'esbrinar si el lloc de residència, la ubicació ideològica, l'ocupació professional, el nivell d'estudis o la classe social influeixen en la qualitat de la llengua. La pregunta que hom es fa al final de tot això és per a què serveix la sociolingüística, si després resulta que qualsevol lingüista en té prou parant l'orella per a demostrar que «el català» (al marge de qualsevol variable social) està sentenciat de mort.

Potser no és cap exemple d'excel·lència *sociolingüística*, però un bon treball empíric que es pot oposar a la manera de fer de Vidal és el treball que va presentar l'alumna Ileana Belfiore al màster de Correcció i Assessorament Lingüístic de la Universitat Autònoma de Barcelona, dirigit per la sempre eficient professora Anna Montserrat. En aquest treball, Belfiore es proposa analitzar la qualitat dels tuits dels polítics catalans. Una possibilitat hauria estat identificar els 500 pitjors tuits (bandejant d'entrada tots els que fossin correctes o tinguessin defectes menors), inventariar-ne els errors i enviar una nota de premsa als diaris amb el títol «Els polítics catalans no saben escriure en català», amb l'esperança d'obtenir unes quantes entrevistes per remenar la (presumpta) ferida en públic. Una altra possibilitat és la que va triar ella: consisteix a seleccionar uns quants polítics de totes les tendències (del PP a la CUP,

per entendre'ns), extreure una mostra de tuits (correctes, millorables i incorrectes) i analitzar-los minuciosament a partir d'un seguit de paràmetres. El resultat? Un autor com Vidal potser hauria predit que *la* llengua dels tuits no és genuïna i que està a punt de dissoldre's en el castellà, etcètera. És veritat que Belfiore no pot estudiar l'*evolució* de la qualitat dels tuits perquè tots els seus tuits són del mateix any (2014), però la seva foto de l'instant és rotunda: encara que la qualitat general sigui baixa (sobretot per qüestions tipogràfiques, també cal dir-ho), Belfiore no pot sinó observar que *hi ha* diferències entre polítics. Hi ha polítics que escriuen millor que altres (no direm noms) i no es pot dir de cap manera que la hipotètica pèrdua de genuïnitat es distribueixi de manera uniforme en el conjunt de la mostra. (No cal dir que la porta per a investigar l'evolució de la qualitat dels tuits és oberta: si d'aquí a 10 anys encara existeix twitter, només caldrà tornar a extreure una mostra semblant i esbrinar si les puntuacions han empitjorat, han millorat o es mantenen estables.)

Aquí és important entendre bé el nostre argument. La nostra intenció no és negar la hipòtesi de la degradació; només sostenim que en tot el seu llibre Vidal no proporciona el tipus d'evidència empírica de la qual caldria disposar per a validar-la científicament. Ara farem un salt en aquest dèficit empíric i suposarem que sí, que la hipòtesi de la degradació és correcta, i arribats en aquest punt qüestionarem la segona hipòtesi del llibre: realment es podrà revertir la degradació del català amb la constitució d'un estat propi on el català sigui l'única llengua oficial?

El remei que obraria

Aquesta segona hipòtesi del llibre tampoc no és exactament nova. Vincular la salvació del català a la independència és un clàssic que té el màxim exponent en la tesi doctoral de Bernat Joan¹⁵ i un dels defensors més combatius en la figura de Jordi Solé i Camardons.¹⁶ Més específicament, vincular la salvació del català a la seva oficialitat exclusiva (que de fet és l'estatus que preveuen tant Joan com Solé) tampoc no és cap innovació de Vidal: és el que defensaven el manifest *Per a un nou estatut social de la llengua catalana* impulsat per l'Associació Noves Bases de Manresa (1997), la campanya de la Coordinadora d'Associacions per la Llengua *Pel futur del català: única llengua oficial* (2003) i un reguitzell d'autors com per

15. Publicada amb el títol *Les normalitzacions reeixides*, Vilassar de Mar: oikos-tau, 1996.

16. L'any 1988 Solé i Camardons ja escrivia que per a normalitzar el català la independència política catalana havia de ser entesa «com una necessitat que cal estudiar molt seriosament». V. J. SOLÉ I CAMARDONS, *Sociolingüística per a joves*, Barcelona: La Llar del Llibre, 1989. Anys després no tenia cap dubte que la independència «és l'únic marc possible en què serà possible (*sic*) la plena normalització del català» (*Butlletí Interior Informatiu d'Òmnium Cultural*, setembre de 1998). La seva darrera contribució en aquesta línia és un llibre de títol ben expressiu: *Independència o mort... de la llengua* (2011).

exemple Albert Rossich, que fa 13 anys deia literalment això: «Quina és la solució? [...] Establir les bases que ens portin a avançar amb el màxim consens cap a l'oficialitat exclusiva del català en una part important del seu territori».¹⁷

Per sospesar aquesta segona hipòtesi seguirem els dos passos següents. En primer lloc, assumirem que la independència de Catalunya és una possibilitat realista i ens preguntarem si és versemblant esperar que un estat català independent opti per l'oficialitat exclusiva del català. En segon lloc, suposant que ho sigui, ens preguntarem si l'estat català independent i l'oficialitat exclusiva del català podran revertir la degradació del català i, sobretot, si podran eliminar-ne la causa (el contacte amb el castellà, això és). En aquest segon punt ens ajudarem de la política comparada i mirarem d'esbrinar si els estats són capaços de frenar la degradació lingüística en general i més específicament si són capaços de frenar la degradació que resulta del contacte continuat de la llengua diguem-ne nacional amb una llengua de més pes polític i sobretot de més valor comunicatiu.

L'estat català independent declararà l'oficialitat exclusiva del català? Aquí hem de distingir els factors interns i els externs. Internament, la pregunta té poc interès, perquè els dos principals partits independentistes (CDC i ERC) ja han anunciat públicament que el castellà conservarà l'oficialitat en un estat català independent. Externament, pot resultar instructiu observar el capteniment de la comunitat internacional en tres conflictes balcànics que tenien una dimensió lingüística. A Bòsnia i Hercegovina, l'any 2000 la comunitat internacional va forçar l'oficialització del serbi a la Federació de Bòsnia i Hercegovina (l'entitat croato-musulmana de BiH), que prèviament només havia reconegut l'oficialitat del bosniac i el croat, i també l'oficialitat d'aquestes dues llengües a la República Sprska (l'entitat sèrbia de BiH), que inicialment només havia oficialitzat la llengua sèrbia. (Segons un cens de la FBiH, l'any 2002 els serbis constituïen el 4 per cent de la població; de l'exigua presència croato-musulmana a la RS no hi ha dades oficials disponibles.) A Macedònia, l'any 2001 la comunitat internacional va forçar l'oficialització de qualsevol llengua que fos «parlada per més del 20 per cent de la població», referint-se a l'albanès, que fins aleshores només tenia un reconeixement al nivell municipal, sempre que els parlants d'aquesta llengua fossin «la majoria» o constituïssin «un nombre considerable» dels habitants. I a Kosovo, la comunitat internacional va forçar l'oficialització del serbi juntament amb l'albanès, tot i que el serbi només representa un petit percentatge de la població. (Segons una estimació de 1991, el 9,9 % de la població era sèrbia, i segons el cens de 2011 –que no va cobrir els municipis del nord del país a causa del boicot serbi– només ho era l'1,5 %. Amb aquest handicap, el cens de

17. A. ROSSICH, «La supervivència de la llengua catalana», dins JUNYENT; UNAMUNO (ed.), *El català*, p. 37.

2011 indica que l'1,6 % de la població va declarar el serbi com a llengua nativa. Segons les estimacions de l'European Center for Minority Issues, a Kosovo hi ha poc més de 130.000 serbis, que constitueixen el 7,6 per cent de la població. En qualsevol cas, una gran davallada respecte a l'època iugoslava, en què els serbis van arribar a representar gairebé una quarta part de la població.)

Ara hauríem de fer un esforç imaginatiu i suposar que els líders independentistes es desdiran de les seves promeses i que la comunitat internacional i Espanya al capdavant acceptaran la desoficialització de la llengua que parla habitualment la meitat de la població de Catalunya. Aquí és on cal interpel·lar Vidal directament: en quin sentit un estat català independent amb el català com a única llengua oficial pot revertir la degradació del català? El més qüestionable d'*El bilingüisme mata* és que no dona cap resposta a aquesta pregunta. A la pàgina 14 del llibre, Vidal anuncia poèticament que per salvar el català de l'agonia li cal el trasplantament d'un òrgan vital (l'estat), i a la 16 aclareix que la salvació només serà possible si el català és la llengua oficial única del nou estat; després dedica pàgines i pàgines a descriure aquesta presumpta agonía (amb la coneguda tècnica de l'anècdota), però quan arriba finalment el moment del trasplantament, l'autor s'arronsa i dedica 26 escasses pàgines (de 244) a la divagació. En un primer capítol desconcertant, Vidal s'entreté amb disquisicions terminològiques (sobre «castellanoparlant» i «catalanoparlant») que no s'entenen i després no aprofiten. (Ens quedem amb l'últim paràgraf: «Ha arribat l'hora d'enfocar la qüestió de cara i prendre una decisió».) En un segon capítol, Vidal explica que per a la solució que ell proposa, que no és altra que el monolingüisme oficial, l'estat propi és una condició *sine quan non*, com si al món no existissin regions oficialment monolingües que no disposen d'aquesta condició indispensable. Després intenta aclarir què entén per «monolingüisme», que ell mateix veu que és un nom molt lleig. «Monolingüisme vol dir que en tots els estaments públics l'única llengua exigible a administrats i administradors sigui el català». Fins aquí cap problema (de comprensió); això és el que s'espera de l'oficialitat exclusiva. Però Vidal afegeix: «o, per dir-ho a la manera de David Valls [font no citada, com en tot el llibre], “que qualsevol ciutadà pugui néixer, viure i morir només en català”». Això altre ja no és tan evident: la possibilitat de viure només en català no es desprèn automàticament del fet que aquesta sigui l'única llengua exigible a administrats i administradors. En tot cas, Vidal acaba el capítol sense dir-nos de quina manera aquesta exigibilitat i la creació d'àmbits d'ús monolingües contrarestarà la degradació del català. (Vidal diu que «l'exclusivitat d'alguns espais [com l'administració de justícia, per exemple] ha de compensar la fortíssima empenta del mercat en sentit contrari». Però la degradació és culpa del mercat, no pas de la justícia!) En un tercer capítol, Vidal fa un repàs del debat (sobretot periodístic, encara que el capítol es tituli «ciència») sobre les possibles llengües oficials de la República catalana, on surten esmentats pel nom prop d'una vintena de persones. D'aques-

tes, només *una* (Albert Pla i Nualart) «incideix en l'aspecte de la qualitat», i encara la citació que n'extreu Vidal no aclareix de quina manera el monolingüisme oficial restablirà la *l* catalana: «El preu d'institucionalitzar aquest bilingüisme pretesament simètric és la lenta dissolució del català». (També cal dir que el pronunciament de Pla és desafortunat: cap de les persones que té *in mente* creu que el bilingüisme català-castellà sigui simètric i, sobretot, cap d'aquestes persones és partidària d'una doble oficialitat simètrica a la Ciutadans, un règim que ja no existeix a la Catalunya autonòmica *to begin with*.) És curiós que, tot citant un dels opinaires, a Vidal se li escapi un bell contraexemple dels efectes benèfics de l'oficialitat exclusiva: com explica Xavier Vila, «als països bàltics, on el rus no és oficial ni d'aprenentatge obligatori, vint anys després de la independència continua essent freqüent que letons i estonians es passin al rus a l'hora de parlar amb compatriotes russòfons». I Vila encara afegeix: «la majoria dels hispanòfons residents a Catalunya continuaran servint-se de la seva llengua durant la major part de la seva vida quotidiana». (Si això és així, els haurem d'evitar, perquè altrament no podrem fer allò, per dir-ho a la manera de David Valls, de viure *només* en català.)

Quan acaba de repassar l'argumentari, Vidal fa vots perquè en una nova tongada del debat «hi hagi menys opinió i més criteri». El que és sorprenent és que Vidal no prediqui amb l'exemple i en comptes de reiterar la seva opinió a favor del monolingüisme oficial no expliqui al lector quins mecanismes (en forma de legislació, institucions, polítiques públiques, el que sigui) desplegarà el nou estat català per a contrarestar la degradació del català. Qualsevol proposta en aquest sentit queda reduïda a una citació d'un article periodístic en què Alfred Bosch s'imagina com seria l'humor en una Catalunya independent: «aniríem a un humor més genuí, amb expressions i girs propis. Tindríem menys *pringats* i *gilis*, i més penjats i titafluixes». Déu n'hi do.

La hipòtesi de Bosch és interessant, però Vidal no es molesta a desplegar-la. En absència de cap tipus d'indicació per part del nostre home, l'única cosa que se'n's acut és recórrer a la política comparada. Aquí ens podem plantejar dues qüestions, una de més general i l'altra de més específica. La pregunta més general és si els estats contemporanis, amb l'instrument de l'oficialitat exclusiva, poden controlar el canvi lingüístic i evitar la «degradació» de la seva llengua o les seves llengües respectives. La pregunta més específica és si els estats amb situacions de contacte com la de Catalunya que s'han independitzat recentment han aconseguit frenar la «degradació» de les seves llengües titulars amb l'instrument de l'oficialitat exclusiva.

La primera pregunta la podríem respondre a la manera vidaliana, és a dir, amb una anècdota. Quan Patrick Kingsley, corresponsal de *The Guardian*, va anar a Dinamarca a fer el treball de camp per al seu llibre *How to be Danish*, es va entrevistar amb la sociolingüista de la Universitat de Copenhaguen Marie Maegaard, i vet aquí que Marie Maegaard li va parlar de la «degradació» del danès. Explicat ràpid: el fet que Dinamarca tingui un estat del benestar tan potent fa que la majoria de criatures vagin a

l'escola bressol des que tenen un any i passin poc temps amb els seus avis, al revés del que trobem a Islàndia, on moltes criatures creixen en granges isolades en companyia de la seva família extensa. El resultat és que el canvi lingüístic consistent a «empassar-se» cada cop més síl·labes àtones (llenguatge de Kingsley) s'ha accelerat en les darreres dècades i fa que els avis danesos tinguin dificultats per entendre els seus néts. Més enllà de l'anècdota danesa, podríem llançar un repte al lector: identificar una llengua occidental (que no sigui l'anglès, potser) la comunitat de filòlegs de la qual no cregui que la llengua en qüestió sofreix un procés de degradació. Sense anar més lluny, aquesta convicció és la que va portar el legislador francès a aprovar la famosa llei Toubon de 1994, que tenia com a objectiu principal frenar l'anglicització del francès.

Però passem ara a la segona pregunta, que sens dubte pot resultar més il·luminadora, perquè finalment el que ens interessa més no és com es corromp una llengua en un país lingüísticament prou homogeni com Dinamarca, sinó què passa en el que un sociolingüista internacional anomenaria «situations of widespread contact between closely related language varieties».

Entre els divuit nous estats apareguts a Europa entre 1991 i 2008, i si descomptem el cas de Montenegro (on la frontera entre dues varietats tan «closely related» com el serbi i el montenegrí és controvertible), només n'hi ha dos on existeixi una situació de contacte lingüístic semblant a la catalana, amb una història de bilingüisme desequilibrat que afecti dues llengües de la mateixa família. Es tracta de Bielorússia (bielorús-rus) i Ucraïna (ucraïnès-rus). En tots dos casos s'ha desenvolupat una varietat lingüística que barreja elements de la llengua titular i del rus i és percebut com una variant degradada de la llengua titular: a Bielorússia es coneix amb el nom de *trasianka*, i a Ucraïna amb el nom *súrjik*. Originalment, aquestes varietats eren estadis de transició en un procés de substitució lingüística (de la llengua titular al rus), lligat a les migracions del camp bielorussòfon o ucraïnòfon a les ciutats russòfones i en un context, d'altra banda, de dominació política i hegemonia pública del rus. Però a la llarga, aquestes varietats han cristal·litzat i es comporten com si fossin llengües independents. (Hi ha estudis filològics de molt mèrit sobre totes dues varietats.) En aquest sentit, la difusió de la *trasianka* i el *súrjik* no és precisament anecdòtica. En el cas de Bielorússia, en un estudi de Gerd Hentschel i Bernhard Kittel el 44 per cent dels entrevistats van dir que havien après a parlar en *trasianka*, per 36 del rus i 13 del bielorús (*In welcher Sprache haben Sie angefangen zu sprechen?*); i el 34 van declarar que consideraven aquesta varietat com la seva llengua materna, per 17 del rus i 34 del bielorús (*Welche Sprache sehen Sie als Ihre Muttersprache an?*).¹⁸ En el cas d'Ucraïna, segons Khmel'ko, que va treballar amb dades de

18. G. HENTSCHEL; B. KITTEL, «Weissrussische Dreisprachigkeit? Zur sprachlichen Situation in Weissrussland auf der Basis von Urteilen von Weissrussen über die Verbreitung "Ihrer Sprachen" im Lande», *Wiener Slawistischer Almanach*, núm. 67, p. 107-135.

l'Institut Internacional de Sociologia de Kíev, l'ús del sùrjik se situava en el 12 per cent de la població, amb una oscil·lació entre el 2,5 per cent a les regions occidentals i el 21,7 per cent a les regions del centre-est. És interessant comprovar que, a les regions del sud i de l'est, l'ús del sùrjik superava àmpliament el de l'ucraïnès (12,4–5,2 en el primer cas, i 9,6–3,7 en el segon). (La consideració del sùrjik va forçar Khmel'ko a introduir la categoria «ucraïnesos surjikòfons» al costat de les tradicionals «ucraïnesos ucraïnòfons», «ucraïnesos russòfons» i «russos russòfons».)¹⁹

Bielorússia i Ucraïna han optat per models politicolingüístics diferents. Després d'un primer i breu període de monolingüisme oficial bielorús (fins a 1995), Bielorússia va consagrar la doble oficialitat del bielorús i el rus. Aquí no podem parlar d'un règim de doble oficialitat asimètrica amb el bielorús com a llengua preferent, ni tan sols de doble oficialitat simètrica, perquè el rus manté la seva hegemonia exsoviètica en moltes funcions públiques. En canvi, Ucraïna ha mantingut fins ara l'oficialitat exclusiva de l'ucraïnès al nivell estatal, i només des de 2010 permet legalment l'oficialitat regional o local del rus (i de qualsevol altra llengua que parli més del 10 per cent de la població del territori afectat). Doncs bé, pensant en Vidal, el que és interessant de constatar és que amb la seva doble oficialitat Bielorússia no ha pogut revertir la degradació del bielorús, però Ucraïna tampoc no ha pogut frenar el sùrjik amb el seu monolingüisme oficial.

Per què el monolingüisme oficial a Ucraïna no ha aconseguit posar fi a la degradació de l'ucraïnès? Una possible resposta és que el monolingüisme oficial no pot combatre les veritables causes de la degradació de l'ucraïnès. En termes vidalians, les veritables causes de la degradació de l'ucraïnès (respecte al rus) serien les mateixes que les de la degradació del català respecte al castellà: «el contacte amb la gran quantitat de població no catalanoparlant» (p. 22), o «la preponderància ambiental del castellà» (p. 194).

Ara és el moment de reprendre la distinció que hem fet al començament entre «bilingüisme» i «contacte de llengües». L'estat català independent podria aplicar mesures contra el bilingüisme, certament. Per exemple, podria establir que el castellà deixés de ser una assignatura obligatòria al currículum educatiu. Una altra cosa és la recepció que tindria aquesta mesura entre la població i, naturalment, la seva eficàcia: de fet, ja tenim sociolingüistes que han dit que si ara deixéssim d'ensenyar castellà a les escoles els alumnes aprendrien igualment aquesta llengua. Quan era secretari de Política Lingüística de la Generalitat, Bernat Joan va sorprendre amb unes polèmiques declaracions a la Universitat Catalana d'Estiu: segons la redacció d'e-notícies,

19. Є. Хмелько, *Лінгво-етнічна структура України: регіональні особливості та тенденції змін за роки незалежності* (V. Khmelko, *Ethno-linguistic structure of Ukraine: regional features and tendencies of changes during independence*). <http://www.kiis.com.ua/materials/articles_HVE/16_linguaethnical.pdf> [Consulta: 13 d'abril de 2015].

Joan va dir que «els catalans aprendrien el castellà encara que no rebessin classes a l'escola perquè aquest idioma ja té una forta presència a la societat. “Òbviament la gent sabia castellà, encara que no s'ensenyés en el sistema educatiu de Catalunya, per pura immersió en el medi”». En aquesta qüestió, Joan s'hauria sumat al que havia dit uns quants dies abans en el mateix fòrum el catalanòfil alemany Til Stegmann, «que va defensar que a Catalunya no hi havia cap necessitat de donar classes de castellà, perquè s'aprèn al carrer».²⁰

Les dificultats de contrarestar el bilingüisme assenyalen evidentment la veritable causa del problema (si és un problema), que no és altra que el «widespread contact» causat per «la gran quantitat de població no catalanoparlant» (llegiu castellanoparlant, signifiqui el que signifiqui). (El títol d'una de les entrevistes periodístiques a Vidal no pot ser més explícit: és «el contacte intens amb el castellà» que dissol el català.)²¹ L'estat català independent podria aplicar mesures per reduir la intensitat del contacte del català amb el castellà? Més concretament, podria aplicar mesures destinades a reduir la «gran quantitat» de població castellanoparlant que explica la intensitat d'aquest contacte? Evidentment (i malaurada), en política comparada hi ha documentats un quants mitjans prou expeditius per a reduir quantitats de població (des de l'assimilació forçada fins a la destrucció física, passant per l'expulsió), però hi ha un petit inconvenient, i és que cap no resulta permisible en un cas com el nostre.

Acabem: Vidal no reïx a *demostrar* que estiguem assistint a la «dissolució definitiva [del català] en la llengua castellana», i encara que aconseguís demostrar-ho, el fet és que no ens explica *res* sobre el remei que ell mateix proposa per a impedir que aquesta dissolució s'esdevingui (l'oficialitat exclusiva del català en un estat català independent). En aquesta darrera qüestió, les creences de Vidal recorden molt les suposades creences sobre la immersió que ell mateix menyspreava en l'entrevista que acabem d'esmentar: «aquesta idea de la immersió com un túnel de rentat en què poses un alumne i a l'altre costat et surt un catalanoparlant és mentida». Potser no és «mentida», però aquesta idea de l'oficialitat exclusiva com un túnel de rentat en què poses una llengua tan filològicament malalta com el català i a l'altre costat et surt una llengua exempta de tota mescla no té suport en la política comparada i, en qualsevol cas, necessita força més argumentació de la que Vidal hi dedica en el seu llibre.

20. «Un alt càrrec veu innecessari ensenyar el castellà», *e-notícies*, 21-8-2008.

21. «El contacte intens amb el castellà dissol el català», *El Punt Avui*, 22-2-2015.